International Journal of Advanced Education and Research
ISSN: 2455-5746, Impact Factor: RJIF 5.34
www.alleducationjournal.com
Volume 2; Issue 2; March 2017; Page No. 99-102

વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોના વ્યાવસાયિક કાર્યસંતોષનો કેટલાક ચલોના સંદર્ભમાં અભ્યાસ

ડૉ. રાજેશ
Department of Education, Sardar Patel University, Vallabh Vidyanagar, Anand, Gujarat, India

सरांश
વ્યવસાય પ્રત્યે કર્મચારીનું હકારાત્મક કે નકારાત્મક વલણ અથવા વિચાર એટલે કાર્યસંતોષ. કાર્યસંતોષએ વ્યક્તિને પોતાના કામમાં કેટલો આનંદ મળે છે તે સૂચવે છે. વ્યાવસાયિક સંતોષ માટે કહી શકાય કે મનોવૈજ્ઞાનિક, શારીરિક અને પર્યાવરણના સંજોગોમાં કોઇપણ સંયોજન કે જેને લીધે માણસ સાચી રીતે કહે કે મને મારા કામથી સંતોષ છે. વ્યાવસાય પ્રત્યે કર્મચારીનું હકારાત્મક કે નકારાત્મક વલણ અથવા વિચાર એટલે કાર્યસંતોષ. વ્યાવસાયિક સંતોષ માટે કહી શકાય કે મનોવૈજ્ઞાનિક, શારીરિક અને પર્યાવરણના સંજોગોમાં કોઇપણ સંયોજન કે જેને લીધે માણસ સાચી રીતે કહે કે મને મારા કામથી સંતોષ છે. જેના હેતુઓ વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર જાતિયતાની અસરનો અભ્યાસ કરવો, વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર અનુભવની અસરનો અભ્યાસ કરવો અને વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર શૈક્ષણિક લાયકાતનો અભ્યાસ કરવો. વડોદરા શહેરમાં આવેલી માધ્યમિક શાળામાં ફરજ બજાવતા શિક્ષકો વ્યાપવિશ્વ બને છે, જેમાંથી નિદર્શ તરીકે સ્તરીકૃત યાદચ્છિક ઝૂમખા નમૂના પસંદગી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી ૧૦ માધ્યમિક શાળામાંથી કુલ ૧૧૫ શિક્ષકો, જેમાં ૭૪ પુરૂષ શિક્ષકો અને ૪૧ સ્ત્રી શિક્ષકોનો નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. જેના તારણો માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષમાં તફાવત જોવા મળતો નથી, માધ્યમિક શાળાના વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોનો વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ ઓછા અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકો કરતાં વધારે જોવા મળે છે અને માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષમાં તફાવત જોવા મળતો નથી.

मूल शब्द: વ્યવસાય, વડોદરા શહેરની

પ્રસ્તાવના

માનવી પોતાના કુટુંÚનું ભરણપોષણ કરવા તેમજ કુટુંÚની જરૂરિયાત સંતોષવા કોઇને કોઇ વ્યવસાયિક ક્ષેત્રમાં ઝંપલાવી આવક મેળવતો હોય છે. ખરેખર, વ્યવસાય એ જીવનનું મહત્વનું પાસું છે. પરંતુ વ્યક્તિ માટે માત્ર આર્થિક, કૌટુંÚિક જરૂરિયાતો જ મહત્વની નથી. તેની સાથે સાથે તેની મનોસામાજિક જરૂરિયાતો કે જે માન-સન્માન દરજ્જો પણ મહત્વનો છે. તેથી વ્યક્તિનો વ્યવસાય તેના સામાજિક વર્તુળમાં પ્રતિષ્ઠિત ગણાતો હોય તો તે વ્યક્તિ સામાન્યતઃ પોતાના વ્યાવસાયિક કાર્યથી સંતુષ્ટ જોવા મળે છે. કાર્યસંતોષ એ ભાવાત્મક આવેગાત્મક પ્રતિક્રિયા છે. ભાવ એ ગમા-અણગમાની લાગણીને સ્પર્શે છે. તેથી કાર્યસંતોષએ વ્યક્તિને પોતાના કામમાં કેટલો આનંદ મળે છે તે સૂચવે છે. વ્યાવસાયિક સંતોષ માટે કહી શકાય કે મનોવૈજ્ઞાનિક, શારીરિક અને પર્યાવરણના સંજોગોમાં કોઇપણ સંયોજન કે જેને લીધે માણસ સાચી રીતે કહે કે મને મારા કામથી સંતોષ છે.

વ્યાવસાય પ્રત્યે કર્મચારીનું હકારાત્મક કે નકારાત્મક વલણ અથવા વિચાર એટલે કાર્યસંતોષ. દરેક વ્યક્તિ પોતાના વ્યાવસાય દ્વારા પોતાના રસને અભિવ્યક્ત કરવામાં સફળતાપૂર્વકનો સંનિષ્ઠ પ્રયાસ કરતા હોય છે. વ્યક્તિ પણ પોતાના વ્યવસાય પાસેથી અમુક ÚાÚતોની અપેક્ષા રાખે છે તે તેના મૂલ્યોના સ્વરૂપમાં જોવા મળે છે. કાર્યસંતોષનો સરળ પરીÚળ નથી, પણ તે ઘણાં આંતર સંÚધિત ઘટકોનું પરીણામ છે. કોઇ એક વ્યક્તિને વ્યવસાયની સમગ્ર પરિસ્થિતિ પ્રત્યે સંતોષ હોય પરંતુ તે વ્યક્તિને વ્યવસાયના એક Ú પાસાંઓ પ્રત્યે અસંતોષ પણ હોઇ શકે, વ્યાવસાયિક કાર્યસંતોષને આર્થિકતા, સંસ્થાકીય વાતાવરણ, કાર્યÚોજ, સ્વવિકાસની તકો, કાર્યની કદર, સામાજિક પ્રતિષ્ઠા અને રાજકીય નીતિ જેવા ઘણા Úધા પરીÚળો અસર કરતા હોય છે. શિક્ષકો સમાજમાં સન્માનનીય સામાજિક પ્રતિષ્ઠા આપતો શિક્ષણનો વ્યવસાય સ્વીકારે છે ત્યારે Úધાને આ કામ માટે કાર્ય પ્રત્યે કામ કરવામાં મજા જ આવે છે કે કેમ તે જાણવા માટે અભ્યાસકે આ વિષયની પસંદગી ઉતારી છે. કેમકે આ વ્યાવસાયમાં પણ કામના કલાકો, કામનો પ્રકાર, વેતન, ભથ્થા, રજાઓ, વ્યવસાયિક સલામતી, સહકર્મચારીઓનો સહકાર, સંસ્થામાં નેતૃત્વનો પ્રકાર, સ્વાયત્તતા, કામનું દÚાણ, નિયંત્રણ, ભૌતિક સુવિધાઓ, સંસ્થાકીય વાતાવરણ જેવી ÚાÚતો શિક્ષકોના માનસિક સ્વાસ્થ્યને કામના સંતોષ-અસંતોષને અસર કરતી હોય છે.

શિક્ષણ એ સતત ચાલતી પ્રક્રિયા છે. આ પ્રક્રિયામાં શિક્ષક, વિદ્યાર્થી, સમાજ વગેરે અગત્યના ઘટકો છે. ભૂતકાળમાં શિક્ષકનું સ્થાન કેન્દ્રસ્થાને હતું. સમયના પ્રવાહની સાથે તેનું સ્થાન Úદલાતું ગયું. Úાળકેન્દ્રી શિક્ષણ વ્યવસ્થાપનમાં તેનું સ્થાન Úદલાયું છે. આજની સ્થિતિમાં શિક્ષકની નિષ્ઠા, કર્તવ્યપણું, વ્યવસાય પ્રત્યેનો લગાવ વગેરે પરીÚળોનું મહત્વ વધારે છે. તેમાંય શિક્ષકની નિષ્ઠા અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. શિક્ષકનો વ્યવસાય ખૂÚ જૂનો આવશ્યક અને મહત્વનો છે. શિક્ષક શિક્ષણતંત્રમાં માર્ગદર્શન અને દિશા સૂચન કરે છે. તેથી તેને શિક્ષણ જગતમાં અગત્યનું અંગ ગણવામાં આવે છે. વ્યક્તિને તેના કાર્યમાંથી મળતો સંતોષ પણ નવા કાર્ય માટે પ્રેરકÚળ Úને છે અથવા પ્રેરણારૂપ Úની રહે છે. આધુનિક સંચાલન ક્ષેત્રે પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે વધુ કાર્યસંતોષ મેળવનાર શિક્ષક સ્વાભાવિક રીતે જ પોતાનું કાર્ય વધુ સારી રીતે કરવા પ્રેરાય છે.

ચૌહાણ એન. ટી.,(૧૯૯૪), એ નેતૃત્વ વર્તણૂંક અનુસંધાનમાં કોલેજ પ્રિન્સિપાલના કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ કરેલ જેના હેતુઓ નેતૃત્વ કુશળ પ્રિન્સિપાલ અને સામાન્ય પ્રિન્સિપાલમાં Úને વચ્ચે કયા પ્રિન્સિપાલનો કાર્યસંતોષ વધારે છે તેનો અભ્યાસ કરવો હતું. સંશોધકે ૧૫૦ કોલેજના પ્રિન્સિપાલને નમૂના તરીકે પસંદગી કરી વ્યાવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડનો ઉપકરણ તરીકે ઉપયોગ કર્યો હતો. જેના તારણો શહેરી વિસ્તારના આચાર્યો કરતાં ગ્રામ વિસ્તારના આચાર્યોના વ્યાવસાયિક કાર્યસંતોષ ઊંચો જોવા

મળ્યો, વિવિધ ક્ષેત્રો પૈકી શિક્ષણક્ષેત્રે વ્યવસાયિક સંતોષ ઊંચો જોવા મળ્યો, યુવા પ્રિન્સિપાલ અનુભવી પ્રિન્સિપાલ કરતાં વધુ કાર્યસંતોષ ધરાવે છે, ગ્રામ વિસ્તારની કોલેજના પ્રિન્સિપાલ શહેરી વિસ્તારની કોલેજના પ્રિન્સિપાલ કરતાં વધુ કાર્યસંતોષ ધરાવે છે અને નેતૃત્વ કુશળ પ્રિન્સિપાલ સામાન્ય પ્રિન્સિપાલ કરતાં વધુ કાર્યસંતોષ ધરાવે છે.

પટેલ મુકુંદ આર., (૧૯૯૭), એ ઠાસરા તાલુકાની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોની અસરકારકતાનો તેમના વ્યવસાય સંતોષના સંદર્ભમાં અભ્યાસ કરેલ, જેના હેતુઓ શિક્ષકોના વ્યવસાયિક સંતોષ અને તેમની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો, વ્યવસાયિક સંતોષના સંદર્ભમાં અને વિસ્તારના સંદર્ભમાં શિક્ષકોની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવો જેવા હતા. જેના તારણો ઠાસરા તાલુકામાં માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકો પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યે સંતોષ ધરાવે છે. પણ અડધા કરતાં પણ ઓછા શિક્ષકોની અસરકારકતા સારી જોવા મળી હતી, વધુ વ્યવસાય સંતોષ ધરાવતા શિક્ષકોની અસરકારકતા વધુ જોવા મળી હતી અને શહેર અને ગ્રામ વિસ્તારના શિક્ષકોની અસરકારકતા સરખી જોવા મળી હતી.

પારગી ચેતમ એસ., (૨૦૦૮), એ ફતેપુર તાલુકાની પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોના શિક્ષણ વ્યવસાય કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ કરેલ, જેના હેતુઓ દાહોદ જિલ્લાના ફતેપુરા તાલુકાની પ્રાથમિક શાળાઓના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષિકાઓના વ્યવસાયિક સંતોષની તુલના કરવી, અનુભવ અને લાયકાતને ધ્યાનમાં રાખી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક સંતોષની તુલના કરવી અને આદિવાસી અને ÍÚનઆદિવાસી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક સંતોષની તુલના કરવી જેવા હતા. ફતેપુર તાલુકાની ૨૦ પ્રાથમિક શાળામાંથી ૧૦૦ શિક્ષકોને સહેતુક નમૂના પદ્ધતિથી પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. જેના તારણો પ્રાથમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોમાં વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ લગભગ સમાન જોવા મળે છે, દસ વર્ષથી વધુ અને દસ વર્ષથી ઓછા અનુભવી શિક્ષકોનો એકસમાન કાર્યસંતોષ જાણવા મળ્યો છે તેમજ પ્રાથમિક શાળાના ઉચ્ચ લાયકાતવાળા અને નિમ્ન લાયકાતવાળા શિક્ષકોના કાર્યસંતોષમાં સાર્થક તફાવત જોવા મળેલ છે.

તરસરીયા ભાવેશ એમ., (૨૦૦૯), એ વિદ્યાસહાયકોની સમસ્યાઓ અને તેમના વ્યવસાય પ્રત્યેનાં કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ કરેલ, જેના હેતુઓ વિદ્યાસહાયકોની સમસ્યાઓ જાણવા માટે સમસ્યા સૂચિ અને વ્યવસાય સંતોષ જાણવા માટે પ્રશ્નાવલીની રચના કરવી, પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાસહાયકોની સમસ્યાઓ અને કાર્યસંતોષ જાણવો તેમજ વિસ્તારના સંદર્ભમાં કાર્યસંતોષ જાણવો જેવા હતા, જેના તારણો ગ્રામ અને શહેરી વિસ્તારના વિદ્યાસહાયકોને હાલમાં જે પગાર અને પ્રાથમિક સુવિધા મળે છે તેનાથી, સરાકારના શૈક્ષણિક વહીવટથી, પૂરતા શિક્ષકો ન હોવાથી કાર્યભાર વધે છે એનાથી, ચૂંટણી અને વસ્તી ગણતરી જેવા વહીવટી કામો ફરજિયાત કરવા પડે છે તેનાથી સંતોષ નથી અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને મળતા પગાર ઉપરાંત અન્ય લાભો વિદ્યાસહાયક શિક્ષકોને મળતા ન હોવાથી વ્યવસાય પ્રત્યે અસંતોષ અનુભવે છે.

રાવલ પંકજ વી., (૨૦૦૯), એ પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરના અધ્યાપકોના કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ કરેલ, જેના હેતુઓ અમદાવાદ જિલ્લાના પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરોના અધ્યાપકોના કાર્યસંતોષની કક્ષા તપાસવી તેમજ અધ્યાપકોના કાર્યસંતોષ પર પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરોના પ્રકારની, અધ્યાપકોની જાતિની અને શૈક્ષણિક અનુભવની અસર તપાસવી જેવા હતા. અમદાવાદ જિલ્લામાં આવેલ ૧૪ અધ્યાપન મંદિરોમાંથી ૧૦૦ અધ્યાપકોને જેમાં ૫૧ સ્ત્રી અને ૪૯ પુરૂષ અધ્યાપકોનો ઝૂમખા નમૂના પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી નમૂનો પસંદ કરવામાં આવ્યો અને સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી હતી. જેના તારણો અનુદાનિત પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરોના અધ્યાપકોની તુલનામાં સ્વનિર્ભર પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરના વધુ અધ્યાપકો ઉચ્ચ કક્ષાનો કાર્યસંતોષ ધરાવે છે, મધ્યમ કક્ષાના કાર્યસંતોષમાં અનુદાનિત પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરોના વધુ અધ્યાપકો કાર્યસંતોષ ધરાવે છે અને નિમ્ન કક્ષામાં Úને સમૂહોમાં કાર્યસંતોષના પ્રમાણમાં નજીવો તફાવત છે, ઉચ્ચ કક્ષાનો કાર્યસંતોષ સ્ત્રી અધ્યાપકો, મધ્યમ કક્ષાના કાર્યસંતોષમાં પુરૂષ અધ્યાપકો કાર્યસંતોષ ધરાવે છે. જયારે નિમ્ન કક્ષામાં Úને સમૂહોમાં કાર્યસંતોષના પ્રમાણમાં નજીવો તફાવત છે. તેમજ ૫ વર્ષથી ઓછો અનુભવ ધરાવતા વધુ અધ્યાપકો ઉચ્ચ કક્ષાનો કાર્યસંતોષ અને ૫ વર્ષથી વધુ અનુભવ ધરાવતા વધુ અધ્યાપકો નિમ્ન કક્ષાનો કાર્યસંતોષ ધરાવે છે. જયારે મધ્યમ કક્ષાના કાર્યસંતોષમાં Úને સમૂહો વચ્ચે નજીવો તફાવત છે.

આમ, અભ્યાસકે Úધી ÚાÚતોને ધ્યાનમાં રાખી વિસ્તાર અને શાળાના પ્રકારની ÚાÚતો તેમજ જાતિ, લાયકાત અને અનુભવને ધ્યાન રાખી આ વિષય પર અભ્યાસ કરેલ છે.

સમસ્યા

વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોના વ્યાવસાયિક કાર્ય સંતોષનો કેટલાક ચલોના સંદર્ભમાં અભ્યાસ

હેતુઓ:

- વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર જાતિયતાની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
- વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર અનુભવની અસરનો અભ્યાસ કરવો.
- વડોદરા શહેરની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ પર શૈક્ષણિક લાયકાતનો અભ્યાસ કરવો.

ઉત્કલ્પનાઓ:

ઉત્કલ્પના એ અભ્યાસના હેતુને અનુરૂપ સંશોધનના અંતે કેવા પરિણામો પ્રાપ્ત થશે તે અંગેના તાર્કિક અનુમાનો તેમજ સમસ્યાને વૈજ્ઞાનિક રીતે જોવાની આંખ છે.

1. Ho_1: માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
2. Ho_2: માધ્યમિક શાળાના ઓછો અનુભવ ધરાવતા અને વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
3. Ho_3: માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

વ્યાપવિશ્વ અને નમૂનો:

આ અભ્યાસમાં વડોદરા શહેરમાં આવેલી માધ્યમિક શાળામાં ફરજ Úજાવતા શિક્ષકો વ્યાપવિશ્વ Úને છે, જેમાંથી નિદર્શ તરીકે સ્તરીકૃત યાદચ્છિક ઝૂમખા નમૂના પસંદગી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી ૧૦ માધ્યમિક શાળામાંથી કુલ ૧૧૫ શિક્ષકો, જેમાં ૭૪ પુરૂષ શિક્ષકો અને ૪૧ સ્ત્રી શિક્ષકોનો નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

ઉપકરણ:

આ અભ્યાસ માટે સ્વરચિત વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડનો ઉપયોગ કરેલ છે. માહિતી એકત્રીકરણ અને પૃથક્કરણઃ વડોદરા શહેરની નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં

આવેલી માધ્યમિક શાળાના આચાર્યનો સંપર્ક કરી અભ્યાસના હેતુથી માહિતગાર કરી નમૂનામાં પસંદ કરવામાં આવેલ શિક્ષકોને જરૂરી સૂચનાઓ આપી ઉપકરણ આપવામાં આવ્યું અને આ રીતે શિક્ષકો પાસેથી ઉપકરણ અંગેની માહિતી એકત્રિત કરેલ છે. એકત્રિત કરેલ માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થટન કરવા માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પ્રયુક્તિનો ઉપયોગ કર્યો હતો. જેનાથી અભ્યાસ અંગેના ચોક્કસ પરિણામો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ અભ્યાસમાં મધ્યક, પ્રમાણ વિચલન અને ટી- કસોટી પ્રયુક્તિનો ઉપયોગ કરેલ છે.

પરીણામ:

Ho_1: માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ

પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારણી ૧: માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા

જાતિ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	પ્રમાણભૂલ	૬ - મૂલ્ય
પુરૂષ	74	130.24	11.72	2.20	0.08
સ્ત્રી	41	130.05	11.03		

સારણી - ૧ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોનો વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડના પ્રાપ્તાંકનો મધ્યક અનુક્રમે ૧૩૦.૨૪ અને ૧૩૦.૦૫ તેમજ પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૧૧.૭૨ અને ૧૧.૦૩ આવે છે. તેમજ ૬ - મૂલ્ય ૦.૦૮ આવે છે. જે ૦.૦૫ની સાર્થકતા કક્ષાના સારણી મૂલ્ય ૧.૯૬ કરતાં ઓછું છે. આથી ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. આમ, માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષમાં તફાવત જોવા મળતો નથી.

Ho_2: માધ્યમિક શાળાના ઓછો અનુભવ ધરાવતા અને વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારણી ૨: માધ્યમિક શાળાના ઓછો અનુભવ ધરાવતા અને વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા

અનુભવના વર્ષો	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	પ્રમાણભૂલ	૬ - મૂલ્ય
ઓછો	45	24.00	11.03	2.8	4.3**
વધારે	70	36.14	19.04		

સારણી - ૨ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, માધ્યમિક શાળામાં ઓછો અનુભવ ધરાવતા અને વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અનુક્રમે ૨૪ અને ૩૬.૧૪ અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૧૧.૦૩ અને ૧૯.૦૪ આવે છે. તેમજ ૬ - મૂલ્ય ૪.૩૦ આવે છે. જે ૦.૦૧ની સાર્થકતા કક્ષાના સારણી મૂલ્ય ૨.૫૮ કરતાં વધારે છે, આથી ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર કરવામાં આવતો નથી. આમ, માધ્યમિક શાળાના વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોનો વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ ઓછા અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકો કરતા

વધારે જોવા મળે છે.

Ho_3: માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડ પર મેળવેલ સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઇ સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

સારણી ૩: માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોએ વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા

શૈક્ષણિક લાયકાત	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિચલન	પ્રમાણભૂલ	૬ - મૂલ્ય
સ્નાતક	51	32.50	12.60	5.06	1.28
અનુસ્નાતક	64	36.94	14.70		

સારણી - ૩ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ માપદંડના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અનુક્રમે ૩૨.૫૦ અને ૩૬.૯૪ અને પ્રમાણ વિચલન અનુક્રમે ૧૨.૬૦ અને ૧૪.૭૦ આવે છે. તેમજ ૬ - મૂલ્ય ૧.૨૮ આવે છે. જે ૦.૦૫ની સાર્થકતા કક્ષાના સારણી મૂલ્ય ૧.૯૬ કરતાં ઓછું છે. આથી ઉત્કલ્પનાનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. આમ, માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોના વ્યાવસાયિક કાર્યસંતોષ સરખો જોવા મળે છે.

તારણો:

- માધ્યમિક શાળાના પુરૂષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષમાં તફાવત જોવા મળતો નથી.
- માધ્યમિક શાળાના વધારે અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોનો વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષ ઓછા અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકો કરતાં વધારે જોવા મળે છે.
- માધ્યમિક શાળાના સ્નાતક શિક્ષકો અને અનુસ્નાતક શિક્ષકોના વ્યવસાયિક કાર્યસંતોષમાં તફાવત જોવા મળતો નથી.

ઉપસંહારઃ

માધ્યમિક શાળામાં કામ કરતા શિક્ષકોનો કાર્યસંતોષ જેટલો ઊંચો હશે તેટલું સારી રીતે ગુણવત્તાયુક્ત રીતે વિદ્યાર્થીઓને ભણાવી શકશે. અહીં કાર્યસંતોષમાં વધારો થઇ શકે નહિ તે પ્રશ્નઘણો અટપટો છે. કારણ કે કાર્યસંતોષ એ એક Ú ઘટકોના લીધે સંભવિત હોઇ શકે એવું નથી. તેમજ Úધા જ સમયે Úધા જ કર્મચારીઓના સંતોષના પરીÚળો એકસમાન હોતા નથી. શિક્ષકોમાં કાર્યસંતોષ વધારે હશે તો વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલ શિક્ષકોના કુટુંÚને, સમાજને, રાષ્ટÿને ફાયદો થાય છે. શિક્ષક જો પોતાના કાર્યથી સંતોષ મેળવશે તો તેનાં વ્યક્તિગત જીવન પર વિધાયક અસર જોવા મળશે. આ પરિÚળોના આધારે શિક્ષકોને કાર્યસંતોષ અંગેની જાણકારી આપી મદદરૂપ Úનાવી શકાય.

સંદર્ભ

1. ચૌહાણ એન. ટી., (૧૯૯૪), નેતૃત્વ વર્તણૂંક અનુસંધાનમાં કોલેજ પ્રિન્સિપાલનો અભ્યાસ, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ.
2. દેસાઇ એ. જી. અને કે. જી. દેસાઇ., (૧૯૮૫), સંશોધનની પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ, ગુજરાત
3. યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ Úોર્ડ, અમદાવાદ.
4. દોંગા નાનુભાઇ એસ., શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન, નિજ્જિન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
5. તરસરીયા ભાવેશ એમ., (૨૦૦૭), વિદ્યાસહાયકોની સમસ્યાઓ અને તેમના વ્યવસાય પ્રત્યે કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ, સૌરાષ્ટÿ યુનિવર્સિટી, રાજકોટ.
6. પટેલ મુકુંદ આર., (૧૯૯૭), ઠાસરા તાલુકાની માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોની અસરકારકતાનો તેમના વ્યવસાય સંતોષના સંદર્ભમાં અભ્યાસ, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર, આણંદ.
7. રાવલ પંકજ વી., (૨૦૦૯), પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરના અધ્યાપકોના કાર્યસંતોષનો અભ્યાસ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી અમદાવાદ.
8. શાહ દીપીકા Úી. (૨૦૦૪), શૈક્ષણિક સંશોધન, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, ગ્રંથ નિર્માણ Úોર્ડ, અમદાવાદ.